

● مقالات تحقیقی (۶)

بررسی علل شکایت بیمار از پزشک معالج در مراجعه کنندگان به سازمان نظام پزشکی تهران^(۱)

چکیده

نارضایتی، شکایت و دادخواهی بیماران از پزشکان معالج به علت تخلفات و خطاهای تشخیصی و درمانی از مسایل مهمی می باشد که همواره در بخش های بهداشت و درمان مورد بحث قرار می گیرد. امروزه علی رغم تلاش های پزشکان، دندانپزشکان و سایر کارکنان بخش بهداشت و درمان و وجود امکانات وسیع، میزان نارضایتی و شکایت بیماران رو به افزایش نهاده است. این طرح با هدف بررسی و شناسایی علل شکایت بیماران از مراکز درمانی و پزشکان معالج در ایران انجام شد. پرونده های شکایت ارجاع شده به سازمان نظام پزشکی مورد بررسی قرار گرفت. شماره تلفن و نشانی ۱۴۱ نفر از صاحبان پرونده مقیم تهران که تاریخ شکایت آنان از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵ متفاوت بود ثبت گردید. طی یک مصاحبه تلفنی که توسط ۵ جامعه شناس تعلیم دیده انجام شد. پرسشنامه ای حاوی سوالاتی در مورد وضعیت شکایت کنندگان، وضعیت شخصی بیمار، علل و انگیزه شکایت و چگونگی ارتباط با پزشک معالج تکمیل گردید. این سئوالات به دو صورت باز و بسته تدوین شده بودند. مطابق یافته های این پژوهش شایعترین علل شکایت عبارتند از: صدمات جسمانی (۲۷٪)، قصور و سهل انگاری (۲۳٪)، فوت بیمار (۲۲٪)، عمل جراحی ناموفق (۱۸/۴٪) و تشخیص غلط (۱۰/۶٪). در نمونه های مورد مطالعه ۱۸/۴ درصد موارد از بیمارستان و ۸۱/۶ درصد از پزشک معالج شکایت کرده اند. در ۳۴/۸ درصد اطلاع از چگونگی وقوع

۱- این پژوهش با حمایت و پشتیبانی فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران اجرا گردیده است.

دکتر علی نوبخت حقیقی

دانشیار دانشگاه علوم پزشکی و خدمات
بهداشتی - درمانی شهیدبهشتی، بیمارستان
طالقانی، بخش داخلی

دکتر محمدرضا زالی

استاد دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی
- درمانی شهیدبهشتی، بیمارستان طالقانی،
بخش گوارش

دکتر محمدصادق مهدوی

استاد دانشگاه شهیدبهشتی، دانشکده
جامعه شناسی، گروه علوم اجتماعی

آزیتا نوروزی

کارشناس ارشد پژوهشی فرهنگستان علوم
پزشکی ایران

حادثه توسط سایر پزشکان به بیمار اعلام شده است. اهمیت جبران ضرر مالی برای جلب رضایت شاکه در ۵۲/۱ درصد موارد زیاد، در ۱۰/۷ درصد متوسط و ۳۷/۲ درصد کم بوده است. مطابق نتایج در اکثر موارد (۱/۱۹٪) پزشک توسط آشنایان خانوادگی به فرد بیمار معرفی شده است. ۴۳/۹ درصد از شکایت‌کنندگان اعتمادی در حد زیاد تا خیلی زیاد به پزشک معالج خود داشته‌اند. ۹۰/۴ درصد ابراز کرده‌اند که هیچ‌گونه اطلاعاتی در مورد تبعات بیماری یا درمان از پزشکان دریافت نکرده‌اند.

عوارض ناشی از اقدامات پزشکی که منجر به دادخواهی بیماران می‌شود تاثیر عمیق و جدی بر زندگی فرد و افراد فامیل داشته و تاثیر طولانی و نامطلوبی بر شغل و زندگی اجتماعی باقی می‌گذارد. برای پزشکانی نیز که مورد دادخواهی و پرداخت غرامت و جریمه قرار می‌گیرند، که گاهی با اهانت و توهین همراه است، این امر سبب اضطراب و استرس، فراوان و افسردگی و انزوای طلبی و حتی بیماری می‌شود. به همین دلایل آموزش مهارت‌های برقراری ارتباط با بیماران از جمله برخورد با بیماران مشکل و خبرهای ناگوار باید در اولویت آموزش پزشکی در تمام سطوح قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: شکایه بیمار، پزشک، مراکز بهداشتی

مقدمه

مطالعه در مورد آن دسته از بیمارانی که خود یا بستگانشان اقدام قانونی بر علیه پزشک معالج خود به عمل آورده‌اند معلوم می‌دارد که مسأله تخلفات پزشکی، شکایت و دادخواهی بیماران و درخواست غرامت از طرف آن‌ها، پزشکان و جامعه پزشکی کشور را با بحرانی فزاینده مواجه ساخته است به نحوی که سایر سازمان‌های اجتماعی نیز علاقمند به بررسی و مطالعه آن می‌باشند و بتدریج توجه محققین را نیز جلب کرده است [۱].

شکایت از مراکز درمانی یا رضایت حاصل از آن دو سوی یک مسأله هستند. در دهه گذشته جوامع مختلف مطالعات زیادی را با اعمال روش‌های متفاوت در مورد رضایت بیماران انجام داده‌اند که نتایج حاصله یکسان بوده است و معلوم می‌دارد که ۷۰-۹۰ درصد از مردم از نحوه ارائه خدمات تشخیصی و درمانی رضایت دارند. یک محقق انگلیسی نشان داده است که در مقابل یک شکایت کتبی یک صد شکایت شفاهی و در مقابل هر شکایت شفاهی چهار

بیمار ناراضی وجود دارد بنابراین در مقابل هر شکایت کتبی چهارصد بیمار ناراضی وجود دارد [۲].

به منظور بررسی علت اینکه چرا بیماران ایرانی شکایت می‌کنند، مطالعه‌ای را ترتیب داده‌ایم که در آن بیشتر به نظرات شاکیان که می‌تواند خود بیمار یا افراد فامیل و بستگان وی باشد توجه شده است. هدف از انجام این مطالعه بررسی و شناسایی علل شکایت بیماران از مراکز درمانی و پزشکان معالج در تهران بوده است. در واقع این یک تحقیق اکتشافی است که با هدف کشف شرایط و زمینه‌هایی که یک فرد را برمی‌انگیزد تا بر علیه یکی از محترم‌ترین و مقدس‌ترین مشاغل جامعه شکایت نماید، صورت گرفته است. در این تحقیق سعی شده است که علل شکایات را مورد شناسایی قرار دهیم و به کسب شناخت توصیفی از این علل بپردازیم.

روش کار

پس از هماهنگی با مسؤولان نظام پزشکی، پرونده‌های شکایت‌های ارجاع شده به سازمان نظام پزشکی (که هنوز رأی

دادگاه در مورد آن پرونده‌ها صادر نشده بود) مورد بررسی قرار گرفت. شماره تلفن و نشانی ۳۳۰ نفر از صاحبان پرونده که تاریخ شکایت آنان از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵ متفاوت بود ثبت گردید و همین تعداد به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شدند. آنگاه کسانی که دارای شماره تلفن برای تماس در شهر تهران بودند در جامعه آماری باقیمانده و بقیه به دلیل وجود مشکلات تماس با شهرستان و یافتن پاسخگو از جامعه آماری کنار گذاشته شدند. ارتباط با تعدادی از افراد این جامعه آماری نیز به لحاظ تغییر شماره تلفن یا تغییر محل سکونت و در مواردی به علت عدم همکاری میسر نشد لذا در نهایت ۱۴۱ پرسشنامه تکمیل گردید. برای پرسشگری ۵ تن از جامعه‌شناسان در طی جلسات متعدد آموزش داده شدند. مصاحبه تلفنی ابتدا با معرفی فرد مصاحبه‌کننده و طرح تحقیقاتی و هدف از مطالعه به شاکه شروع و سپس تک تک سئوالات به صورت واضح و در موقع لزوم با توضیح بیشتر به نحوی که ایجاد تورش نماید مطرح و پاسخ گرفته شد. در مواردی نیز که شاکه تمایلی به پاسخ نداشت و امتناع می‌ورزید با عبور از سئوال

مربور و پرسیدن سئوال‌ها بعدی در پايان سئوال باقيمانده مجدداً پرسیده می‌شد تا در صورت تمايل به آن پاسخ داده شود در غير اين صورت به عنوان سئوال بدون پاسخ ثبت می‌گردید. تکميل پرسشنامه‌ها مدت یک ماه به طول انجامید.

پرسشنامه مذکور بعد از مرور مقالات متعدد و مشاوره‌های متعدد علوم اجتماعی و آماری تهیه گردید. اين پرسشنامه شامل ۱۶ سئوال در مورد وضعیت شکایت‌کنندگان، ۷ سئوال در مورد وضعیت شخصی بیمار، ۱۲ سئوال در مورد علل و انگیزه شکایت و اطلاعات مربوط به آن و ۱۰ سئوال نیز در مورد چگونگی ارتباط با پزشک معالج بود. در اين مطالعه پرونده‌هایی انتخاب شدند که مربوط به متهم - پزشک، شاکي - بیمار یا وابستگان وی و دليل شکایت - اغفال در امور پزشکی (از دیدگاه شاکي) بوده است. با توجه به اینکه پس از بررسی پرونده‌ها باید با فرد شاکي جهت مصاحبه تماس برقرار می‌شد فقط به دليل ملاحظات اخلاقی پرونده‌هایی انتخاب شدند که هنوز رأی دادگاه برای آنها صادر نشده بود تا از یادآوری وقایع دردناک برای خانواده‌ها خودداری گردد. با توجه به اين تصمیم‌گیری کلیه پرونده‌ها از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵ مرور شد.

پس از استخراج سئوال‌ها بسته پاسخ کلیه سئوال‌ها باز ثبت گردید و مورد طبقه‌بندی قرار گرفت. با انتقال کلیه اطلاعات به کامپیوتر و تصحیح آنها با استفاده از برنامه SPSS^(۱) ستون‌بندی متغیرها معرفی گردید، بر چسب متغیرها، بر چسب ارزش‌های متغیرها و ارزش‌های مفقوده برای همه متغیرها معرفی شد. از آنجا که این تحقیق، یک تحقیق اکتشافی بوده است و قصد آن اطلاع از نظرات خانواده‌های شکایت‌کننده در مورد چند

متغیر مختلف می‌باشد لذا در این تحقیق نتایج متغیرها به صورت یک بعدی توصیف شده است.

نتایج

مطابق نتایج این مطالعه ۵۲/۵ درصد از بیماران شکایت‌کننده، زن و ۴۷/۵ درصد آنان مرد بوده‌اند. متوسط تحصیلات بیماران ۱۰ سال می‌باشد. عدد میانه نشان می‌دهد که نیمی از بیماران کمتر از ۱۲ سال تحصیلی و نیمی دیگر بالاتر از ۱۲ سال سن داشته‌اند. صرف‌نظر از تعدادی از دانش‌آموزان و دانشجویان (۱۴/۲ درصد) که مشغول به تحصیل بوده‌اند و فعالیت اقتصادی ندارند، ۳۰/۵ درصد از بیماران مورد بررسی در این تحقیق خانه‌دار، ۴۶/۱ درصد نیز شاغل بوده‌اند. از لحاظ میزان درآمد، فقط ۹/۸ درصد از افرادی که در نمونه این مطالعه قرار گرفته‌اند دارای درآمد بالای ۴۱ هزار تومان در ماه بوده‌اند و ۲۸/۲ درصد از بیماران درآمد کمتر از ۴۱ هزار تومان و ۳۲/۶ درصد نیز بیکار بوده‌اند (جدول ۱).

نمونه‌های این مطالعه ۶۴/۵ درصد متاهل، ۱۴/۲ درصد مجرد و ۱۵/۶ درصد نیز به سن ازدواج نرسیده‌اند. ۴۴/۶ درصد از بیماران دارای ۳ الی ۴ فرزند و ۴۶/۸ درصد دارای ۱-۴ فرزند می‌باشند و متوسط تعداد فرزندانشان ۲ نفر می‌باشد. از لحاظ نوع بیماری، بیماری‌های ارتوپدی و زنان و زایمان بالاترین آمار شکایت را داشته‌اند. در این مطالعه اکثر پاسخ‌دهندگان برای درمان خود به بیمارستان مراجعه کرده‌اند و تنها ۲/۸ درصد به مطب مراجعه نموده‌اند. ۴۳ نفر (۳۰/۵٪) نیز به این سئوال پاسخ نداده‌اند. از کل بیمارانی که در بیمارستان تحت درمان قرار گرفته‌اند ۴۱/۱ درصد در بیمارستان‌های

۱- SPSS: Statistical Package for Social Science

جدول شماره (۱): مشخصات بیماران که پرونده آنها در سازمان نظام پزشکی کشور (تهران) به دلیل شکایت از پزشک تحت بررسی می باشد (سال ۱۳۷۵).

متغیر	تعداد	درصد	متغیر	تعداد	درصد	متغیر	تعداد	درصد
جنس			تعداد فرزندان			شغل		
زن	۷۴	۵۲/۵	بدون فرزند	۱	۰/۷	بیکار	۲۳	۲۷/۵
مرد	۶۷	۴۷/۵	۱-۲ فرزند	۲۳	۳۰/۵	خانه دار	۳۰	۳۸/۳
تحصیلات			۳-۴ فرزند	۸	۱۰/۷	دولتی	۸	۱۰/۷
به سن مدرسه برسیده	۶	۷/۳	۵-۶ فرزند	۲۷	۳۴/۳	کارگر / کشاورز	۲۰	۲۵/۳
بی سواد	۶	۷/۳	۷+ فرزند	۱	۱/۳	آزاد	۱۹	۲۴/۳
ابتدایی	۱۹	۲۴/۳	بی جواب	۶	۷/۳	محصل / دانشجو	۲۶	۳۳/۳
راهنمایی	۲۶	۳۳/۳	بی ربط (اطفال محصلین)	۱	۱/۳	غیره	۲۹	۳۷/۳
دیپلمات عالی	۷	۹/۳	نوع بیماری			بی ربط	۳	۳/۳
دیپلم	۲۷	۳۳/۳	مغز و اعصاب	۹	۱۱/۳	بی جواب	۱	۱/۳
تحصیلات عالی	۲۹	۳۷/۳	قلب و عروق	۵	۶/۳	درآمد		
بی جواب	۱	۱/۳	داخلی، گوارش	۹	۱۱/۳	بیکار و بی درآمد = ۰	۲۶	۳۳/۳
سن			کلیه، مجاری ادراری	۹	۱۱/۳	۱-۲۰ هزار تومان	۱۶	۲۰/۳
زیر ۲ سال	۳	۳/۳	ارتوپدی	۱۸	۲۳/۳	۲۱-۴۰ هزار تومان	۲۴	۳۱/۳
۲-۱۰ سال	۱۳	۱۶/۳	گوش، حلق، بینی	۶	۷/۳	۴۱-۶۰ هزار تومان	۴	۵/۳
۱۱-۲۰ سال	۱۵	۱۹/۳	دندانپزشکی	۱۳	۱۶/۳	۶۱-۸۰ هزار تومان	۲	۲/۳
۲۱-۳۰ سال	۳۰	۳۸/۳	چشم	۳	۳/۳	+ ۸۱ هزار تومان	۸	۱۰/۳
۳۱-۴۰ سال	۲۷	۳۴/۳	سوخنکی	۳	۳/۳	بی ربط (اطفال محصلین)	۱۲	۱۵/۳
۴۱-۵۰ سال	۲۶	۳۳/۳	زنان و زایمان	۳۰	۳۸/۳	وضعیت تاهل		
۵۱-۶۰ سال	۱۵	۱۹/۳	مسمومیت	۲	۲/۳	مجرد	۲۰	۲۵/۳
۶۱-۷۰ سال	۷	۹/۳	بیماری های عفونی	۴	۵/۳	متاهل	۹۱	۱۱۶/۳
+ ۷۱ سال	۳	۳/۳	روانپزشکی	۱	۱/۳	مطلقه	۲	۲/۳
بی جواب	۲	۲/۳	بیماری های حونی	۲	۲/۳	بیره	۱	۱/۳
			غده	۱	۱/۳	به سن ازدواج نرسیده	۲۲	۲۸/۳
			غیره	۷	۹/۳	بی جواب	۵	۶/۳
			بی جواب	۱۹	۲۴/۳			

انسانی یا بیمار می باشد (این متغیر به صورت چند پاسخی تنظیم شده است) در مقابل آن بدترین صفت یک پزشک نیز بی دقتی و بی توجهی و توجه به مادیات ذکر شده است (جدول ۳).

برای سنجش اعتماد علاوه بر سؤال مستقیمی که اعتماد پزشک را می سنجید یک سؤال دیگر نیز مطرح شد. اگر خدای ناخواسته یکی از نزدیکان شما بیمار شود تا چه حد حاضرید مجدداً به این پزشک مراجعه کنید؟ پاسخ در ۸۷/۹ درصد خیلی کم یا اصلاً بوده است.

همچنین از شکایت کنندگان در مورد کارهایی که باید از سوی پزشک انجام گیرد تا بیمار یا خانواده اش از او شکایت نکنند، سؤال شد. در پاسخ ۳۹ نفر (۲۷/۷٪) ابراز داشته اند از پزشک انتظار رفتار انسانی، پذیرفتن اشتباه و اعتراف به آن یا عدم توانایی و عذرخواهی دارند (جدول ۳).

یافته ها در این مطالعه نشان می دهد که اهمیت جبران ضرر مالی برای جلب رضایت

مسائل مربوط به پزشک معالج: در اغلب موارد (۱۹/۱٪)، پزشک توسط آشنایان خانوادگی به فرد بیمار معرفی شده است. مطابق نتایج ۳۹ درصد از شکایت کنندگان اعتمادی در حد زیاد تا خیلی زیاد، ۲۲/۷ درصد متوسط و ۲۷ درصد کمی به پزشک معالج خود داشته اند. عدد میانگین نشان می دهد که پاسخ دهندگان به طور متوسط در حد متوسطی نسبت به پزشک معالج خود اعتماد داشته اند. پاسخ به این سؤال که آیا قبلاً در مورد بی آمدهای بیماری و درمان از پزشک معالج اطلاعات لازم را دریافت کرده اند؟ ۶۴/۵ درصد ابراز کرده اند که هیچ گونه اطلاعی در مورد تبعات بیماری یا درمان از پزشک نکرده اند، تنها ۱۱ نفر (۷/۸٪) اطلاعات لازم را قبل از درمان دریافت داشته اند. بهترین صفت یک پزشک از دیدگاه شکایت کنندگان در درجه اول دقت، احساس مسؤلیت، وجدان کاری و توجه به بیمار و در مرتبه دوم اخلاق و رفتار

شکایت سهل انگاری، کوتاهی و بی توجهی پزشک بوده است.

به منظور یافتن انگیزه های اصلی انجام شکایتها پرسشی به صورت: چه انگیزه ای از شکایت خود دارد و در واقع چه هدفی را دنبال می کنید؟ طراحی گردید که در بیشتر موارد (۳۲/۶٪) این انگیزه جلوگیری از سهل انگاری پزشکان اعلام گردیده است (جدول ۲).

در پاسخ به سؤال دیگر این مطالعه که اطلاعات کامل در مورد چگونگی وقوع اتفاق را چه کسی برای اولین بار به شما توضیح داد؟ در ۳۴/۸ درصد موارد اطلاع از چگونگی وقوع اتفاق توسط سایر پزشکان اعلام شده است (جدول ۲).

در نمونه های مورد مطالعه ۱۸/۴ درصد موارد شکایت از بیمارستان و در ۸۱/۶ درصد شکایت از پزشک صورت گرفته است. همچنین ۶۷/۴ درصد از شکایتها فقط به نظام پزشکی تسلیم شده و ۳۲/۶ درصد این شکایتها به محل دیگری ارجاع شده است.

جدول شماره (۲): علل و انگیزه شکایت، نحوه کسب اطلاعات در مورد چگونگی وقوع و میزان اهمیت جبران ضرر مالی برای شکایت کنندگان

متغیر	تعداد	درصد	متغیر	تعداد	درصد
علت شکایت (چند پاسخه)			انگیزه شکایت (چند پاسخه)		
صدمات جسمانی، عوارض جانبی درمان	۳۸	۲۷	جلوگیری از سهل انگاریها	۴۶	۳۲/۶
سهول انگاری، کوتاهی و بی توجهی پزشک	۳۳	۲۳/۴	خسارت جانی، فوت	۳۲	۲۲/۷
فوت بیمار	۳۱	۲۲	جبران خسارت مالی	۳۰	۲۱/۳
عمل جراحی ناموفق	۲۶	۱۸/۴	سجازات، محکومیت، تنبیه پزشک	۲۰	۱۴/۲
بی نتیجه بودن درمان	۲۳	۱۶/۳	احقاق حق	۱۷	۱۲/۱
تشخیص غلط	۱۵	۱۰/۶	بی گیری قانونی	۸	۵/۷
فقدان و کوتاهی کادر بیمارستان	۱۴	۹/۹	درمان مجدد	۵	۳/۵
رفتار غیر انسانی	۱۳	۹/۲	غیره	۱۴	۹/۹
خادمت شدن بیماری	۱۳	۹/۲	نحوه کسب اطلاعات در مورد چگونگی وقوع حادثه	۴۹	۳۴/۸
فوت نوزاد، صدمات جسمانی نوزاد	۱۱	۷/۸	پزشکان دیگر	۳۵	۲۴/۸
ضرر مالی، هزینه بی خودی، هزینه زیاد	۱۱	۷/۸	بستگان بیمار	۱۷	۱۲/۱
تکرار عمل جراحی	۸	۵/۷	خود بیمار	۱۳	۹/۲
غیره	۹	۶/۴	پزشک معالج	۷	۵
اولین واکنش نسبت به وقوع اتفاق (چند پاسخه)			پرسنل بیمارستان	۲	۱/۴
ناراحتی، گریه، عصیانیت، شوکه شدن	۴۹	۲۹/۲	غیره	۱۸	۱۲/۸
شکایت، مراجعه به مراکز قانونی	۴۲	۲۵	بی جواب	۲	۱/۴
مراجعه به خود پزشک	۲۰	۱۱/۸	اعتماد به پزشک از جانب شاکیان	۳۲	۲۵/۶
اعتراض به خود پزشک	۱۹	۱۱/۳	خیلی کم	۶	۴/۸
تغییر پزشک	۱۰	۶	کم	۴/۲	۳/۵
برخورد محترمانه، مؤدبانه با پزشک	۷	۴/۲	متوسط	۲۱	۱۶/۶
هیچ کار	۷	۴/۲	زیاد	۲۳	۱۶/۶
دعوا، توهین به بیمارستان یا پزشک	۵	۳	خیلی زیاد	۱۶	۱۱/۳
غیره	۹	۵/۳	بدون جواب	-	-

شاکسی در ۵۱/۸ درصد از موارد زیاد و در ۱۰/۶ درصد متوسط و در ۳۶/۸ درصد کم می باشد. این مقادیر در پاسخ این سؤال صاحبه گران از شاکیان بدست آمده است: جبران ضرر و زیان مالی برای جلب رضایت شما چقدر مهم است؟

بحث

قبل از شروع بحث لازم به یادآوری است که بسیاری از اتفاقات ناگوار و تخلفات پزشکی براساس دانش پزشکی امروز نه قابل پیش بینی است و نه قابل پیشگیری. به عنوان مثال عوارض برخی داروها به صورت حساسیت در بیمارانی که قبلاً از آن نوع دارو دریافت نکرده اند یا بروز سکنه های قلبی و مغزی بعد از عمل جراحی در مرد جوانی که سابقه بیماری قلبی و عروقی خود را ذکر نمی کند یا چسبندگی روده بعد از عمل جراحی را می توان نام برد. مطالعاتی که در مورد پزشک و بیمارانی که شکایت کرده اند انجام گرفته نشان

می دهد که تفاوت چندانی از نظر کیفیت خدمات ارایه شده از طرف پزشکانی که مورد شکایت واقع شده اند و سایر پزشکان وجود ندارد. مطالعه ای که توسط انت من (۱) و همکاران انجام گرفته و توسط یک کمیته تخصصی ارزیابی گردیده است. نشان می دهد که بین متخصصان زنانی که مورد دادخواهی قرار گرفتند و آن ها که هرگز مورد شکایت واقع نشدند از نظر کیفیت درمان های ارایه شده تفاوتی مشاهده نشده است. ایسن یافته با مطالعات دیگر نیز مطابقت دارد و کیفیت درمان ظاهراً عامل مهمی جهت اقدام به شکایت بیماران و بستگان آن ها محسوب نمی شود [۴]. بنابراین، اگر این عامل تمام علت شکایت ها را توجیه نمی کند پس چه علل یا عوامل دیگری وجود دارد که منجر به طرح شکایت از سوی بیماران و بستگان آن ها می شود. در این بحث سعی شده است به نکات مهم در این تحقیق اشاره و ضمن مقایسه با سایر تحقیقات انجام شده به انگیزه شکایات بیماران پی برده شود.

صدمات جسمی و عوارض جانبی درمان: صدمات جسمی و عوارض جانبی درمان و عمل جراحی ناموفق بیش از نیمی از تخلفات را شامل می شود. در این مطالعه بیشترین موارد شکایت در مورد بیمارانی است که دچار صدمات جسمانی ناشی از اقدامات تشخیصی و درمانی شده اند (۱۶٪). در مطالعه ای که در سال ۱۹۸۴ در بیمارستان های نیویورک انجام گرفت، یک درصد از بیماران بستری به نوعی از آسیب و صدمات جسمی که ناشی از غفلت بوده رنج می بردند [۵]. نتایج این مطالعه با سایر مطالعاتی که در این راستا انجام پذیرفته قابل مقایسه است و نشان می دهد که اعمال جراحی از بدو شروع یعنی تمیز کردن پوست ناحیه عمل تا بخیه آن و پایان مدت اقامت بیمار در بخش، همواره بیماران را در معرض خطرات متعدد قرار می دهد.

در این ارتباط عوارض دارویی را هم می توان ذکر نمود. اصولاً هر نوع اقدام

۱- Entman

جدول شماره (۳): انتظار شاکمی از پزشک معالج و چگونگی انتخاب وی

درصد	تعداد	منتظر	درصد	تعداد	منتظر
۱۷/۵	۱۹	نحوه انتخاب پزشک معالج	۲۷/۷	۳۹	انتظار شاکمی از پزشک برای اینکه شکایت کند (چند پاسخیه)
۱۷	۲۴	خودم	۱۹/۹	۲۸	رفتار شاکمی، هذخوهای، پانیرتن و اعتراف به اشتباه یا عدم توانایی توجیه نکردن
۸/۵	۱۲	دوستم	۱۸/۶	۲۶	در هر سال شکایت می‌کنم یا می‌کردم
۱۶/۳	۲۳	پزشک دیگر	۱۷	۲۶	رسیدگی کامل
۱۹/۱	۲۷	پزشک بیمارستان	۱۷/۱	۲۱	سپول نگاری نمی‌کرد، دقت به شرح می‌داد
۱۷	۲۴	آشنایان خانوادگی	۱۰/۶	۱۵	ادامه درمان، معالجه بطور بیگانگان، بیپرویی کامل
۸/۵	۱۱	غیره (همسبه، جراید، رادیو و تلویزیون)	۵/۷	۸	جبران خسارت مالی، پرداخت فیه
۲۶/۱	۳۵	بی‌جواب	۲/۵	۵	معرفی پزشکان متخصص دیگر
۱۹/۱	۲۷	نوع مجازات مورد انتظار شکایت‌کنندگان (چند پاسخیه)	۲/۱	۳	املاخ دادن از عوالب درمان یا عمل غیره
۷/۱	۱۰	طبق قانون عمل شده، هر چه قانون بگوید	۶۲/۵	۹۱	املاخ یافتن از تیمات بیماری و درمان از طریق پزشک (چند پاسخیه)
۵/۷	۸	پرداخت خسارت، جریمه نقدی	۷/۸	۱۱	توبه
۵/۷	۸	نمی‌خواهم هیچ مجازاتی شود	۸/۵	۱۲	گفتند خوب می‌شود
۲/۳	۶	قصاص، حکایت مجازات	۲/۱	۳	غیره
۲/۵	۵	اعتراف از نظام پزشکی	۱۷	۲۲	بی‌جواب
۲/۸	۴	سکوت شود، زلفی شود	۵۲/۵	۷۴	پسندیده‌ترین صفت پزشک از دیدگاه شکایت‌کننده (چند پاسخیه)
۲/۱	۳	هذخوهای رسمی، اعتراف به اشتباه	۲۸/۲	۴۰	توجه به بیماری، دقت، وجدان کاری، تشخیص درست، احساس مسئولیت
۲/۱	۳	تخطی مطب، بیمارستان	۹/۹	۱۴	لسبنت، رفتار شاکمی، اخلاق
۷/۱	۱۰	فرج در جراید	۹/۹	۱۴	پول دوست نداشته، بی‌توجه به مادیات، صداقت، دستگیری
۲/۱	۳	معالجه مبتنی	۱۱	۱۴	مقرر نیند، با پزشکان دیگر مشورت کند
۲/۱	۳	واگذار می‌کنم به خدا	۹/۲	۱۳	در حد توانایی خود کار کند، عوارض بلند
۷/۱	۱۰	غیره	۵/۷	۸	یا ایمان، با تقوا بوده، خدا را در نظر بگیرد
۲/۸	۴	میزان اهمیت جبران ضرر مالی برای جلب رضایت شکایت‌کنندگان	۲/۲	۳	دست‌گزار
۷/۱	۱۰	خوب کم	۹/۲	۱۳	رفتارهای بیمار، املاخ به بیمار غیره
۲/۸	۴	کم			
۷/۱	۱۰	متوسط			
۱۰/۶	۱۵	زیاد			
۲/۲	۳	بسیار زیاد			
۲/۸	۴	بدون جواب			
۰/۷	۱				

عوارض، عدم استفاده از آزمایش‌های صحیح، تشخیص نامناسب، عدم توجه به پاسخ آزمایشات انجام شده، تأخیر در تشخیص، عدم آگاهی به عوارض دارویی و میزان داروهای مورد مصرف، به کار بردن داروهای نامناسب، نارسایی در دستگاهها و تجهیزات و مانیتورهای به کار گرفته شده، غفلت شمرده می‌شود. به عبارت دیگر غفلت به معنی عدم توانایی و نداشتن مهارت و دانش و آگاهی پزشک در ارائه خدمات تشخیصی و درمانی در سطح استاندارد محسوب می‌شود [۹]. در این مطالعه پس از صدمات جسمانی غفلت و سهل‌انگاری دومین عامل مهم (۱۴٪) شکایت بیماران بر علیه پزشکان بوده است. و پاسخگویان معتقدند که ۲/۳ از اتفاقات ناگوار، ناشی از غفلت و سهل‌انگاری پزشک معالج است. در مطالعه‌ای که در دانشگاه هاروارد انجام شد نشان داده شد که ۲۸ درصد از تخلفات پزشکی ناشی از غفلت در کار

است بخصوص آنهایی که در اثر اشتباه یا غفلت ایجاد می‌شود. مطالعاتی که در دانشگاه هاروارد توسط لی^(۱) و همکاران انجام شده است نشان می‌دهد که اشتباه و سهل‌انگاری بیش از نیمی از عوارض را شامل می‌شود. در این مطالعه ۲۷ درصد از پاسخگویان معتقدند که پزشک معالج در امر درمان سهل‌انگاری، کوتاهی و بی‌توجهی نموده است. ۱۰/۶ درصد تشخیص غلط، ۱۶/۳ درصد درمان صحیح و مناسب، ۹/۹ درصد کوتاهی و قصور کادر بیمارستان و بالاخره ۱۸/۴ درصد عمل جراحی ناموفق را موجب عوارض و اتفاقات نامطلوب می‌دانند [۷، ۸].

غفلت و سهل‌انگاری: در تعریف پزشکی عدم توانایی و مهارت لازم در عمل، تشخیص به موقع، عدم پیگیری بعد از اقدامات انجام شده به کارگیری روش درمانی نامناسب، تأخیر در درمان، عدم رعایت احتیاط لازم به منظور جلوگیری از

درمانی تشخیصی یک خطر هم به دنبال دارد و به اصطلاح، «دیکنه نوشته نشده غلط هم ندارد». در پزشکی نیز همانند دیگر مشاغل، هر نوع اقدام تشخیصی و درمانی که برای بیماران انجام می‌گیرد خطراتی را به دنبال خواهد داشت.

بیماران بستری در بیمارستان پیوسته در معرض تماس و برخورد با انواع تجهیزات، دستگاه‌ها و تکنسینها، پرستاران، بهیاران و متخصصان مشاور و سایر کادر خدماتی هستند. بنابراین، هر نوع برخورد یا تماس به دلیل انجام اقدامات تشخیصی و درمانی می‌تواند به نحوی روی روحیه و جسم بیمار تأثیر داشته باشد. از سوی دیگر در مراکز درمانی که با تراکم و شلوغی خاصی مواجه است به علت وقت کمی که پزشکان برای بیماران اختصاص می‌دهند احتمال بروز عوارض نیز زیاد است [۶].

علی‌رغم تمام مسایل فوق تعداد اندکی از این بیماران اقدام به شکایت می‌کنند. بسیاری از عوارض نامطلوب قابل پیشگیری

۱ Lea

جانی در بر ندارد و بیش از نیمی از بیماران در مدت چند ماه سلامتی خود را باز می‌یابند. در این پژوهش میزان این عوارض ۱۲ درصد مربوط به عمل جراحی، ۱۴ درصد مربوط به عوارض دارویی و ۴۷ درصد مربوط به عدم تشخیص صحیح یا بی‌دقتی بوده است. این مطالعات نشان می‌دهد که عوارض جسمی و جانی ناشی از سهل‌انگاری و عدم تشخیص صحیح به مراتب بیشتر از سایر موارد است. در این مطالعه ۱۲/۷ درصد از شکایت‌ها به علت فوت بیمار، ۱۰/۶ درصد به علت جراحی ناموفق و ۹/۴ درصد به علت نگرافتن نتیجه مطلوب بوده است. این اتفاقات ناگوار که معلول عوامل متعدد است منجر به معلولیت و ناتوانی در بیماران می‌شود.

تخصص پزشکان: در این مطالعه متخصصین زنان و زایمان و نازایی بیشترین درصد شکایت بیماران را بخود اختصاص داده‌اند. بعد از آن جراح عمومی، ارتوپدی و دندانپزشکان نیز بالاترین رقم شکایت را دارا بوده‌اند. در مطالعاتی که در این زمینه در سایر نقاط دنیا انجام گرفته نتایج مشابهی ارائه شده است.

انگیزه مالی: در این مطالعه بیش از $\frac{۲}{۳}$ شکایت‌کنندگان خواستار جبران ضررهای مالی بوده‌اند. طبق مطالعاتی که در کشور سوئد به عمل آمده است قبل از سال ۱۹۷۵ که مسأله بیمه پزشکان و پرداخت خسارت چندان مطرح نبود تعداد شکایات ثبت شده در دفاتر دادگاه بسیار اندک بود ولی در سال‌های ۱۹۷۲ تا ۱۹۷۹ تعداد بیمارانی که مدعی غرامت و خسارت بوده‌اند افزایش یافت.

مطالعه در این زمینه در سایر نقاط دنیا بخصوص آمریکا و اروپا نشان می‌دهد که

سیر بیماری بوده باشد به عنوان عوارض نامطلوب به حساب می‌آید [۱۰، ۱۱]. برای اینکه کیفیت این اتفاقات نامطلوب پزشکی را ارزیابی نماییم باید به سه نکته مهم توجه داشته باشیم. اول اینکه باید این عوارض بخشی از اقدامات پزشکی انجام شده باشد، دوم باید در افرادی باشد که مدت طولانی‌تری را در بیمارستان بستری بوده‌اند یا به هنگام مرخصی از یک معلولیت و یا ناتوانی جسمی رنج می‌برند، سوم اینکه ضایعات غیر عمدی باشد. به عنوان مثال قطع یا ناشی از گانگرن عروق یک عارضه اقدام پزشکی محسوب نمی‌شود بلکه نتیجه درمان است ولی خونریزی داخل مغز به دنبال مصرف داروی ضد انعقادی، فتق ناحیه عمل جراحی و سقوط از تخت بیمارستان به عنوان عوارض نامطلوب اقدامات پزشکی شمرده می‌شود. همچنین عدم تشخیص صحیح حاملگی خارج از رحمی و عوارض نامطلوب آن از این موارد است. مثال دیگر عوارض دارویی، ناشی از مصرف پنی‌سیلین در شخصی است که قبلاً حساسیت به آن داشته است. اگر بیمار قبلاً هیچگونه آنتی‌بیوتیک دریافت نکرده باشد و در اثر مصرف پنی‌سیلین عارضه ایجاد شود این عارضه در اثر غفلت نمی‌باشد.

یک انگیزه مهم برای شکایت بر علیه پزشکان صدمات جسمی، عوارض جانبی و درمان، فوت بیمار و عمل جراحی ناموفق و بی‌نتیجه بودن اقدامات درمانی است. عوارض ناشی از اقدامات پزشکی که منجر به دادخواهی بیماران می‌گردد تأثیر عمیق و جدی در بسیاری از موارد بر زندگی فرد و افراد فامیل دارد و تأثیر طولانی مدت و نامطلوب آن نسبت به شغل، زندگی اجتماعی و ارتباط فامیل از جمله پی‌آمدهای آنست. خوشبختانه بسیاری از عوارض، خطرات

پزشک می‌باشد که از این میزان ۷۰ درصد به جهت عمل جراحی و عوارض آن و ۱۸ درصد به علت عوارض دارویی بوده است. در مطالعه دیگر نشان داده شد که ۷۵ درصد از موارد تشخیص نادرست و درمان ناموفق و نامناسب، ناشی از غفلت بوده است. باید دانست که اقدام اشتباه و نادرست با غفلت متفاوت است [۷، ۸].

در عمل ممکن است در تفسیر علایم و یافته‌ها اختلاف نظرهایی بوجود آید، از این نظر انسان هیچ‌گاه کامل نیست و خطر در عمل و رفتار او عادی و طبیعی است. بر طبق استاندارد روش‌های تشخیصی و درمانی درصدی از اشتباهات قابل قبول است ولی اگر میزان آن از حد طبیعی فراتر رود آن وقت مسأله غفلت مطرح می‌گردد. به عنوان مثال ایجاد عفونت در عمل جراحی فتق معمولاً یک درصد است ولی اگر در یک مرکز درمانی این میزان به ۵ تا ۱۰ برابر افزایش یافت نشان می‌دهد که باید دقت و بررسی بیشتری در این مورد صورت پذیرد. بنابراین اشتباه گاهی اتفاق می‌افتد ولی غفلت در شرایطی بوجود می‌آید که اشتباه نیست.

معلولیت و ناتوانی: علاوه بر ضایعات و صدمات جسمی که در محل کار یا در اثر تصادفات روی اشخاص سالم اتفاق می‌افتد، ضایعات جسمی و معلولیت‌های ناشی از جراحات و آسیب‌های پزشکی نیز در بیمارستان‌ها و اغلب در افرادی که بیمار هستند رخ می‌دهد و تشخیص این معلولیت‌ها و آسیب‌های جسمی که در نتیجه اقدامات پزشکی یا پیشرفت بیماری حاصل شده کاری بس مشکل بوده و قضاوت در مورد آن به راحتی امکان‌پذیر نیست. به طور کلی معلولیت و آسیب‌های جسمی ناشی از اقدامات پزشکی که در اثر اشتباه، غفلت یا

که جلوگیری از تخلفات پزشکی بسیار مهم است ولی آرایه خدمات پزشکی با کیفیت عالی و با ملاحظات انسانی بهترین دلیل برای برقراری یک ارتباط خوب و مفید بین پزشک و بیمار به شمار می‌رود. علی‌رغم افزایش میزان شکایات بیماران و بحرانی که از این بابت بر جامعه پزشکی حکم فرما شده است تاکنون تحقیق جامعی در این جهت انجام نگرفته است. از این رو به منظور شناسایی هرچه بیشتر عوامل مؤثر در آرایه شکایات و عوامل مؤثر در ارتباط هر چه بهتر پزشک با بیمار که در بهبود شرایط کاری، افزایش کیفیت خدمات تشخیصی و درمانی ضروری است لازم است بررسی جامع غیرقابل انکاری در این زمینه‌ها صورت پذیرد.

نتایج این تحقیقات هرچه باشد می‌تواند برای دانشجویان پزشکی و پزشکان جوان آموزنده باشد و از سوی دیگر شکایات بیماران می‌تواند به‌عنوان یک دریچه اطمینان در جهت افزایش کیفیت خدمات درمانی، دقت و توجه پزشکان، افزایش دانش آنها و کیفیت مهارت‌های جدید، رفتار بهتر و صمیمی‌تر با بیماران، جلوگیری از افزایش هزینه‌های تشخیصی و درمانی، رفع بی‌عدالتی در جامعه و حفظ قداست پزشکی عمل نماید.

۱. Hickson

مطالعه فوق با نتایج تحقیقاتی که انت‌من و همکاران انجام داده‌اند مطابقت دارد. آنها در مطالعه خود تخلفات پزشکی را براساس ارتباط با بیماران به چهار دسته تقسیم کرده‌اند: ۱- رها کردن، بی‌اعتنایی و بی‌وفایی به بیماران، ۲- بی‌ارزش دانستن نظرات بیماران، ۳- عدم آرایه اطلاعات لازم به بیماران ۴- فقدان توانایی در شناخت دیدگاه‌ها و علاقه بیماران. در این مطالعه نیز حدود ۷۰ درصد از علل شکایت بیماران در اثر عوامل فوق بوده است.

همچنین مطالعه روی پرونده‌های شکایت بر علیه پزشکان نشان می‌دهد که ۸۰ درصد به‌علت عدم ارتباط صحیح بین پزشک و بیمار می‌باشد. هیکنسون نشان داد، که ۳۵ درصد شکایت‌ها به‌علت شخصیت پزشک، غرور بیش از حد، عجله و شتاب‌زدگی همیشگی آنان و ۳۵ درصد به‌علت عدم توانایی در برقراری ارتباط خوب با بیماران بوده است. بنابراین برقراری ارتباط مثبت و سازنده و آرایه اطلاعات کافی به بیماران می‌تواند کلیدی در جهت جلوگیری از تخلفات پزشکی محسوب کرد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات: همکاری و هماهنگی بین پزشک و بیمار و ارتباطی که در این راستا به‌وجود می‌آید فرصت خوبی را برای پزشکان فراهم می‌سازد تا شخصیت بیماران را درک نماید و ارتباط پر بار و سازنده‌ای با آنها برقرار سازند. با این وجود

یکی از دلایل مهم دادخواهی درخواست خسارت و جبران ضررهای مالی بوده است. همین امر موجب شده است که شرکت بیمه حق بیمه‌های پزشکان را افزایش دهند. این ارقام کماکان رو به افزایش است به نحوی که در سال ۱۹۸۷ به ۱۰۰,۰۰۰ دلار برای متخصصان جراحی مغز و اعصاب در شهر نیویورک رسیده است. در این رابطه پزشکان متخصص زنان و زایمان، جراحان عمومی و متخصصان بیهوشی بالاترین میزان حق بیمه را پرداخت کرده‌اند. متأسفانه این طرز تفکر در کشور ما نیز رو به گسترش است و دریافت دیه یکی از انگیزه‌های شکایت بیماران می‌باشد.

خصوصیات پزشکان: از دلایل دیگر شکایت بیماران بر علیه پزشکان رفتار غیرانسانی است. در این مطالعه ۵/۳۲ درصد از بیماران به این دلیل از پزشک معالج شکایت کردند.

مطالعاتی که هیکنسون^(۱) و همکاران [۴] در ارزیابی دلایل مهم شکایت بیماران از پزشکان به‌عمل آورده‌اند نشان می‌دهد که پزشکانی که همواره رفتاری عجولانه و شتاب‌زده داشته‌اند و بیماران را نادیده گرفته‌اند، اطلاعات کافی و توضیحات لازم را در مورد بیماری در اختیار بیمار قرار نمی‌دادند و حداقل زمان را برای بیماران صرف می‌کردند بیش از همه پزشکان مورد شکایت واقع شده‌اند.

مراجع

1. Monrad A. Malpractice, quality assurance. Health Care 1991; 3(1):21-39.
2. Klein R. Complaints Against Doctors. A Study in Professional Accountability. 1st ed. London: Charles Knight, 1973;P.14.
3. Entman S, Glass CA, Hickson GB, et al. The relationship between malpractice claims history and subsequent obstetric

- care. JAMA 1994; 272(20): 1588-1591.
4. Hickson GB, Clayton EW, Stephen S, et al. Obstetricians' prior malpractice experience and patients' satisfaction with care. Milbank Mem Fund 1982; Q60:329-354.
  5. Wadlington W. Medical injury compensation. A time for testing new approaches. JAMA 1991;265:2860.
  6. Leape L, Brennan T. The nature of adverse events in hospitalized patients. N Engl J Med 1991; 24(6): 377-394.
  7. Harvard Medical Malpractice Study Group. Patients, doctors, and lawyers: medical injury, malpractice litigation and patient compensation in New York. Harvard Medical Practice Study. N Engl J Med 1990;70-76.
  8. Brennan TA, Leape LL, Laird NM, et al. Incidence of adverse events and negligence in hospitalized patients-results of the Harvard Medical Practice Study. N Engl J Med 1991; 324:370-376.
  9. Hiatt HH, Barnes BA, Brennan TA, et al. A study of medical injury and medical malpractice, an overview. N Engl J Med 1989;321:480-484.
  10. Brennan TA, Localio AR, Leape L, et al. Identification of adverse events occurring during hospitalization: a cross-sectional study of litigation, quality assurance, and medical records at two teaching hospitals. Ann Intern Med 1990;112:221-226.
  11. Jurkovich GL, Paint the ceiling: reflections on illness, The J of Trauma: Injury, Infection and Critical Care 1997;45(5):733-740. ■

